

ОЙ ТЎЛИШГАН ТУНЛАРДА (эссе)

Китоб – башарият тарихида ҳеч нарса билан таққослаш мумкин бўлмаган ноёб мўъжизавий мулк, асрлар давомида одамлар ўртасидаги кўприкдир. Шу кўприк боис ўзининг тилидан бошқасини билмайдиган одамлар дунёнинг нариги бурчагида яшовчи, олам харитасига тушмаган манзилдаги ҳаёт тарзига таширф буюради. Бу нақадар улкан иноят, донишлик рутбаси, бебадал байзо – офтоб.

Шу ҳақда ўйлар эканман, хаёлим китобнинг куч-қудратига кетаверади. Китобнинг тилсими, мўъжизаси нимада? У қандай оҳанрабо кучки, ўқиган сари ўқигинг, суҳбатлашган сайин суҳбатлашгинг келаверади. Аҳли дониш: «Китоб – саодат эшикларини очувчи калитдир», «Китоб – тафаккур айвонини ёритувчи нур», «Китоб – офтоб» деб, бежиз айтишмаган. Агар осмондаги офтоб дунёни ёритса, китоб қалбни ёритади, фикрни нурлантиради.

Китобдан баҳрамандлик, таассуротлар ва ундан сўнгги таҳлилнинг ўзи ажиб бир дунё. Умргузаронлик осон иш эмас. Унинг пасту баландликларида, ёруғ ва қоронғи тунларида, шамолу бўронларида бошингни эгмай, қаддингни букмай, сабот ва матонат билан тик юришликка илҳомлантирадиган энг яқин дўст – бу китобдир.

Билҳақ, мутолаа қилганинг сари қалбнинг ёлқинланиб, юзингга нур ёйилади. Мутолаадан тўхташ – фикрлашдан тўхташ, деганларида ҳикмат кўп экан. Аммо кимлардир бирор асарни ўқиб, ҳа мана, энди биз ҳам бинойидек китобхон бўлдик, китобсевар бўлдик дея, мутолаани сусайтирса, фикрлаш айвонига соя тушар экан.

Шуларни мушоҳада қилиб, хаёлимни яна илкки ёзувнинг пайдо бўлиши ва китобат қилиниши банд этаверади. Навоий ҳазратлари бир ғазалида китобат тўғрисида шундай рақам қиладилар:

*Номасин бўйнуғма осдим – дардима берди шифо,
Ул китобат ҳирзи жон эрмиш,
деманг мактуб эмиш.*

«Ҳирз» – бўйинга ёки қўлтиққа осиб юриладиган тумор. «Ҳирзи жон» – жонни сақлаш тумори. Демак, ушбу байтдаги нома шунчаки мактуб эмас, балки дардга даво бўлувчи тумордир.

Мавлоно Фузулий китобни шерозалаш (жон риштаси, иплари ила) муқовалашга алоҳида урғу бериб, бир байтида шундай дейди:

*Ҳар китобақим лаби лағлинг ҳадисин ёзалар,
Риштаи жон бирла ишқ аҳли ани шерозалар.
Дарҳақиқат китоб ва китобат қилишга қадим-қа-*

димдан катта эътибор берилган. Китобга, уни ўқишга бўлган муносабат ҳам шунга лойиқ бўлган. Лекин ҳамма замонларда ҳам китоб мутолаасига бир хил қараш бўлмаган. Кимлардир китоб ўқимаса егани сингмайди, кимлардир китоб ўқиса уйқуси келади. Узоқ тарихни эмас, яқин йиллар воқеаларини бир чимдим эсласак, ҳозир андак таажжубда қоламиз. Бундан қирқ йиллар муқаддам мен маданиятли одам санаган танишимнинг туғилган кунига, ўзим учун жуда қимматбаҳо бўлган, (ўша вақтнинг пули билан 3 рубл, 60 тийин) 200 томлик «Жаҳон адабиёти» («Всемирная литература») сериясида чоп қилинадиган китобларни сотиб олиш абонементини совға қилдим. Туғилган кун соҳибининг бу совғадан ҳафсаласи пир бўлгани норози, тунд қиёфасида акс этиб улғирди. Даврадагилар эса мени мазах қилишгандек бўлишдим-ей, бу менга оғир ботган бўлса-да, вазминликни бой бермай, сукут сақлаб турдим, ҳазиломуз оҳангда: «Бу абонементнинг баҳосини йиллар ўтиб биласизлар ва кулгиларингиз йиғига алмашмаса деб кўрқаман», дедим. Уларга бу сўзим таъсир қилмади. Бироқ, мен айтган йиллар кўп куттирмади. Икки-уч йилдан кейин «Жаҳон адабиёти» рукнидаги 200 томликнинг нархи осмонга чиқиб кетди. Москвада 2 хонали квартирага ёки «Жигули» русумли автомашинага алмаштираман деган эълонлар пайдо бўлди. Бир давр китобга қизиқиш ана шундай тус олганига кўпчилик гувоҳ. Ўйлайманки, ҳозир ҳам ўқишли китоблар харидоргирдир.

Худди шундай воқеа иқтидорли қалам соҳиби Аҳрор Аҳмедов билан содир бўлган экан. Унинг ёзишича, бир дўстининг таваллуд кунига кимлар соат, кимлар галстук, кимлар пул, у эса, «Бобурнома» китобини совға қилган экан. Орадан 14 йил ўтиб, дўстлар яна айнаи ўша хонадонда жам бўлишган. Аҳроржон қараса, жавонда «Бобурнома» турибди. Лекин дўстининг қўлида ўша соат ҳам, балки кўйнига кўйган ўша пул ҳам йўқ эди. У ғурурланганини яширолмайди. Ҳамишаги одатига биноан у бу гал ҳам совғага китоб олиб келган эди – Алишер Навоийнинг 2 томлик «Қомусий луғати»...

Не бахтки, орадан 2-3 кун ўтиб, ўша даврада ўтирган дўстларидан бир нечаси «Бизга ҳам Алишер Навоийнинг 2 томлик «Қомусий луғати»ни топиб берсанг» деб илтимос билан келишади. Аброржон хурсанд бўлиб, дўстларини «Шарқ зиёкори» китоб дўконига олиб тушган.

Билҳақ, китобга бўлган меҳр кундан-кунга ошиб бормоқда. Вилоятларда, туманларда қад кўтараётган китоб дўконларига кирувчиларнинг сони ортиб бораётгани кишининг баҳри дилини очиб юборади. Мактабларга, лицейларга китоб совға қилиш акциялари оммалашмоқда. Туғилган кунларда, юбилейларда китоб ҳада қилиняпти. Шунингдек, кутубхоналардаги жонланиш, ўқувчилар сонининг кўпайиши алоҳида эътиборга молик. 1220 та болалар боғчаларида кутубхоналар ташкил қилиниши ҳар қандай таҳсинга лойиқ. Бола ёшлигида унинг китобга қизиқиши уйғотилмаса, кейин сал қийин бўлади. Боғчадаги қизиқиш мактабда кўникамага айланади.

Аҳрор Аҳмедов китоб мутолааси бўйича яна бир ғаройиб воқеани эслайди: «Бундан ўн йиллар бурун телевидениеда китоб ҳақида бир кўрсатув тайёрлаган эдим. Унда шундай ноодатий лавҳа ҳам бор эди. Метро станцияларининг номини ўқийдиган суҳандон ғайритабиий эълонни ўқийди: «Ёш болали, ёши катта...ва китоб ўқиб келаётганларга жой беринг». Вагонда китоб ўқиб келаётган аёлга ғалати қараб келаётганларнинг бир нечаси бирдан ўрнидан туриб жой беради. Мен шундай кунлар келишига ишонаман».

Бу ташвиқотлар, тадбирларнинг ҳаммаси яхши, лекин китоб ва китобат қилиш, ўқишга қизиқтириш, аҳли зиёни рағбатлантириш давлат ва ҳукумат бошида турган раҳбарларга кўп боғлиқ экан...

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг янги мақомдаги фаолиятининг улкан ундовларидан бири: «Китобсиз келажак йўқ!» чорловидир. «Таъбир жоиз бўлса, – деб ёзади Аҳрор Аҳмедов «Шарқ зиёси» газетасидаги «Китобга қайтиш» мақоласида, – жаҳон миқёсида дастуролди сайлов дастурига китоб ўқиш, мутолаа масалалари киритилган Биринчи Президент ҳам айнан Шавкат Мирзиёев бўлди».

Ушбу дориламон, ёруғ кунларни ўйлаб, хотирам ёш вақтларимга кетади. Бизнинг болалигимиз Иккинчи жаҳон уруши ва ўқувчилигимиз урушдан кейинги машаққатли, ўқиш шарт-шароитлари оғир йилларда кечди. Лампачироғини ёқишга керосин камлигидан китоб ўқиш учун Оймомонинг тўлишган тунларини кутар эдик. Тўлин Ой оқшомлари, ҳамма тинчгина ором уйқуси пайтида, уйимиз олдидаги мўъжазгина майдонча четида Марк Твеннинг «Том Соённинг саргузаштлари», шунингдек, саргузаштларга бой

«Капитан Грант болалари» ва бошқа сувратли китобларни ўқиб, тонг оттирар эдим. Айниқса шеър ўқишга, ёдлашга қизиқишим баландлигидан Ҳамид Олимжоннинг кўпгина шеърларини, жумладан: «Бўлсам», «Жануб кечасида», «Ҳол», «Офелиянинг ўлими», «Хаёлимда бўлдинг узун кун» ва бошқа битикларини ёдлашни хуш кўрар эдим ва мактабда, адабиёт дарсларида ёддан ўқирдим. Шоирнинг «Водийларни яёв кезганда», деб бошланувчи шеърини ўзгача меҳр билан ўқирдим.

Водийларни яёв кезганда

Бир ажиб ҳис бор эди менда.

Чанпар уриб гуллаган бозин,

Ўпар эдим Ватан тупрогин.

Мен учун энг таассуротлиси, адабиёт дарси пайтида ўқитувчимиз Авазжон опанинг аввали қистови, кейин-кейин сал ундови билан «Ўрик гуллаганда»ни шариллатиб айтар эдим:

Деарзамнинг олдида бир туп,

Ўрик оппоқ бўлиб гуллади...

Новдаларни безаб гунчалар,

Тонгда айтди ҳаёт отини

Ва шаббода қурғур илк саҳар

Олиб кетди гулнинг тотини.

Гоҳ кунлари юқори синфларда дарс берадиган адабиёт муаллими, устозимиздан сўраб, мени дарс пайтлари ўзи билан эргаштириб, ўзи дарс бераётган синфига олиб қирар ва оёғим тагига табуретка кўйиб, ёддан биладиган шеърларни ўқитарди. Мен ўқиб бўлгач, муаллим ўша синф болаларига адабиёт ўқимасликда танбех бериб, мендан ўрناق олишга чақирарди. Менинг ўша синфдаги ёши катта ўғил-қизларнинг шеър тинглаш ҳолати билан ишим бўлмай, хурсанд бўлганимча, «ёр» маъносига тушуниб-тушунмай, Ҳамид Олимжоннинг «Энг гуллаган ёшлик чоғимда» шеърини бор овозим билан синфни жаранглатардим.

Энг гуллаган ёшлик чоғимда,

Сен очилдинг кўнгил бозимда.

Шунда кўрди кўзим баҳорни,

Шунда қалбим таниди ёрни.

Тўлин Ой оқшомлари таассуроти то ҳануз менинг болалик хотираларим билан вобаста яшайди. Ҳозирги кунда ҳамма нарса муҳайё: замонавий жиҳозлар билан кучоқ очиб кутаётган кутубхоналар, хонадонлардаги шарт-шароитлар керагидан зиёда, гўзал, турли мавзулардаги китоблар бисёрдан-бисёр. Фақат, меҳр, эътиқод билан ўқиш зарур, бу эса миллатимизнинг равнақи, мамалакатимизнинг ривожига беқиёс катта ҳисса қўшади.

«Китобсиз келажак йўқ» чорловининг жаранги бардавом экан, китоб офтоб янглиғ дилларни равшан, юракларни фарахбахш этаверади.